

CUNOAȘTEREA ȘTIINȚIFICĂ

ISSN 2821 – 8086, ISSN – L 2821 – 8086, Volumul 1, Numărul 2, Decembrie 2022

Dezvoltarea capabilităților europene în domeniul managementului crizelor

Alexandru Cristian

Pentru a cita acest articol: Cristian, Alexandru (2022), Dezvoltarea capabilităților europene în domeniul managementului crizelor, *Cunoașterea Științifică*, 1:2, 24-33, <https://www.cunoasterea.ro/dezvoltarea-capabilitatilor-europene-in-domeniul-managementului-crizelor/>

Publicat online: 25.08.2022

ABONARE

© 2022 Nicolae Sfetcu. Responsabilitatea conținutului, interpretărilor și opiniilor exprimate revine exclusiv autorilor

Dezvoltarea capabilităților europene în domeniul managementului crizelor

Alexandru Cristian

Rezumat

Ca actor pe scena internațională, UE trebuie să facă față noilor pericole, amenințări și provocări, cu atât mai mult cu cât urmărește să joace un rol în securitatea globală ceea ce implică asumarea de responsabilități sporite, așa cum sunt prezentate în anexă. Mediul global este caracterizat prin insecuritate, astfel Uniunea Europeană are nevoie de un mecanism complex de management al crizelor. Dezvoltarea unei astfel de capabilități atrage de la sine o altă problemă majoră, dezvoltarea unei capabilități a Uniunii. Există pericolul ca această nouă capabilitate să dubleze NATO sau există pericolul ca Uniunea să își dezvolte o capacitate dar fără puterea de a o proiecta. Un conflict ce se întrevide în viitor este între președintele Consiliului European și Înaltul Reprezentant al UE pentru afaceri externe și politică de securitate, în opinia unor eurosceptici. Dezvoltarea acestor capabilități este necesară Uniunii ce se dorește un important actor pe scena internațională.

Cuvinte cheie: capabilități europene, managementul crizelor

Abstract

As an actor on the international stage, the EU has to face new dangers, threats and challenges, all the more so as it seeks to play a role in global security, which implies the assumption of increased responsibilities, as presented in the annex. The global environment is characterized by insecurity, thus the European Union needs a complex crisis management mechanism. The development of such a capability raises another major issue, the development of a Union capability. There is a danger that this new capability will duplicate NATO, or there is a danger that the Union will develop a capability but without the power to design it. A conflict that can be seen in the future is between the president of the European Council and the High Representative of the

EU for foreign affairs and security policy, according to some Eurosceptics. The development of these capabilities is necessary for the Union which wants to be an important actor on the international stage.

Keywords: European capabilities, crisis management

CUNOAȘTEREA ȘTIINȚIFICĂ, Volumul 1, Numărul 2, Decembrie 2022, pp. 24-33

ISSN 2821 – 8086, ISSN – L 2821 – 8086

URL: <https://www.cunoasterea.ro/dezvoltarea-capabilitatilor-europene-in-domeniul-managementului-crizelor/>

© 2022 Alexandru Cristian. Responsabilitatea conținutului, interpretărilor și opiniilor exprimate revine exclusiv autorilor.

Ca actor pe scena internațională, UE trebuie să facă față noilor pericole, amenințări și provocări, cu atât mai mult cu cât urmărește să joace un rol în securitatea globală ceea ce implică asumarea de responsabilități sporite, așa cum sunt prezentate în anexă. Mediul global este caracterizat prin insecuritate, astfel Uniunea Europeană are nevoie de un mecanism complex de management al crizelor. Dezvoltarea unei astfel de capabilități atrage de la sine o altă problemă majoră, dezvoltarea unei capabilități a Uniunii. Există pericolul ca această nouă capabilitate să dubleze NATO sau există pericolul ca Uniunea să își dezvolte o capacitate dar fără puterea de a o proiecta. Un conflict ce se întrevide în viitor este între președintele Consiliului European și Înaltul Reprezentant al UE pentru afaceri externe și politică de securitate, în opinia unor eurosceptici. Dezvoltarea acestor capabilități este necesară Uniunii ce se dorește un important actor pe scena internațională.

Clauza de solidaritate a Uniunii Europene

Tratatul de la Lisabona este tratatul cel mai orientat spre integrarea deplină a Uniunii Europene. Fără acest fapt, Uniunea va fi un grup de state caracterizat prin laxitate și superficialitate. Mecanismele UE trebuie să funcționeze pentru cetățenii europeni și statele membre.

Clauza de solidaritate a UE este un mecanism de asistență mutuală ce utilizează mijloace civile și militare și este pusă în practică de statele membre ale Uniunii printr-un acord¹. Această clauză este văzută ca o aprofundare a cooperării între state. Uniunea Europeană prevede că orice stat membru poate să apeleze la această cauză când se simte în pericol.

Articolul 222 al Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene prevede apariția unei clauze de solidaritate între statele membre. Solidaritate în cazul unui atac terorist, a unei catastrofe naturale și unui dezastru meteo-climatic².

Clauza se aplică pe uscat, mare și în aer. Se aplică, de asemenea, navelor aflate în apele internaționale dar și aeronavelor aflate în apele internaționale³. Clauza de solidaritate se aplică și în cadrul infrastructurilor critice aflate pe teritoriul unui stat membru.

Pentru ca un stat să beneficieze de clauza de solidaritate trebuie să facă o cerere Comisiei Europene dar și să notifice președinției Consiliului. Comisia Europeană și Înaltul Reprezentant al Uniunii Europene propun Consiliului modalitatea de punere în practică a clauzei⁴.

Instrumentele prin care este pusă în practică această clauză sunt: strategia de securitate internă a Uniunii Europene, mecanismul de protecție civilă, instrumentul financiar de protecție civilă, fondul de solidaritate al Uniunii Europene, birourile de analiză a crizelor din cadrul Serviciului European de Asistență Externă, dar și alte birouri de analiză din cadrul Comisiei sau Consiliului.

Clauza de solidaritate a UE este o transformare majoră a cooperării interioare a acesteia. Statele mai cooperează doar în domeniile clasice: economie, comerț, justiție și afaceri interne. De acum încolo, cooperarea este una profundă și orientată către cetățeanul european dar și către stat. Clauza aceasta de solidaritate se poate pune în practică și cu ajutorul corpului voluntar european de ajutor umanitar. Apărarea membrilor săi și a cetățenilor acestora este un obiectiv fundamental

¹ *La P.E.S.D. après le Traité de Lisbonne*, Center for Security Studies, Zürich, p.2, disponibil online la: <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSS-Analysen-28-FR.pdf>, accesat la 19.08.2014.

² *Decizia Consiliului privind modalitatea de punere în aplicare de către Uniune a Clauzei de solidaritate*, p. 2, disponibilă online la: www.ipex.eu sau <http://www.europeana.ro/index.php/2010/12/13/clauza-de-solidaritate/>, accesate la 21.03.2015.

³ *The platform for EU Interparliamentary Exchange*, p.3, disponibil online la: www.ipex.eu, accesat la 30.03.2015.

⁴ *Idem*.

al Uniunii Europene. Fără acest obiectiv, Uniunea ar fi un forum politic fără cooperare și colaborare dezvoltatoare de substanță.

Obiectivul global 2010 - dezvoltări și perspective

În noua lume complexă, Uniunea Europeană are nevoie de capabilități militare pentru a putea fi un actor relevant și pentru a putea face amenințărilor crescânde. În iunie 2004, Consiliul European de la Bruxelles a adoptat Obiectivul Global 2010 denumit și Obiectivul Helsinki, după primul Obiectiv Global 2003 adoptat în anul 1999 la Consiliul European de la Helsinki.

Conform obiectivului, Uniunea Europeană trebuie să aibă instrumente efective pentru a opri o criză în desfășurare. Instrumentele efective se referă la capabilități militare ce pot avea un important rol în cazul unei crize în desfășurare sau capabilități pentru a stabiliza situația post-conflict⁵. Conform Tratatului privind Uniunea Europeană, aceasta poate participa la operații umanitare, operații de menținerea păcii, operații de creare a păcii, operații de salvare și căutare.

UE trebuie să acționeze preventiv și să fie capabilă să desfășoare operații la diferite nivele de angajare⁶. Obiectivul global a dezvoltat mecanismul de rezerve comune ce pot fi împărțite (*pooling and sharing*). Acest mecanism înseamnă că statele membre ale UE pot folosi propriile capabilități sau capabilitățile altor state pentru a rezolva o criză. Un stat în cazul unei amenințări poate acorda niște capabilități unui alt stat urmând principiul solidarității europene⁷.

Principalele obiective ale Obiectivului global 2010 sunt: crearea unei celule militar-civile, înființarea unei agenții europene de apărare, posibilitatea de a avea capabilitatea de transport strategic și înființarea până în anul 2010 a unui Comandament European de Transport Strategic, dezvoltarea unor grupuri de luptă rapide, construirea unui portavion până în anul 2008, dezvoltarea unor sisteme de comunicații moderne și performante și inițierea unor antrenamente militare multinaționale⁸. Până în anul 2010, au fost realizate o serie de obiective. Cele mai importante obiective realizate au fost interoperabilitatea, desfășurarea și menținerea trupelor dislocate,

⁵ *Obiectivul Global 2010*, p.1, disponibil online la: <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf>, accesat la 30.03.2015.

⁶ *Idem*.

⁷ *Idem*.

⁸ *Ibidem*, p.3.

mecanismul *Pooling and sharing*, realizarea unor capacități colective și înființarea Agenției Europene de Apărare⁹. Pentru a realiza gestionarea crizelor în mod eficient este nevoie de o mixtură de instrumente și o interoperabilitate ce are ca bază o cooperare civil-militară¹⁰. Interoperabilitatea în interiorul UE este necesară pentru desfășurarea misiunilor internaționale și pentru îndeplinirea diverselor obiective.

Pentru dezvoltarea capacităților în domeniul securității și apărării, s-a creat Planul European de Acțiune privind Capabilitățile. Acesta a dezvoltat ulterior sistemul ISTAR privind schimbul de informații și a propus un proiect spațial pentru UE. Proiectul spațial a fost un succes dezvoltându-se replica europeană a sistemului global de poziționare, sistemul global de navigație satelitară Galileo. Primul satelit european a fost lansat în anul 2005 urmând apoi o serie de succese în acest domeniu, astfel Uniunea Europeană a intrat în clubul select al puterilor spațiale.

Cel mai important obiectiv atins de către ambele strategii de dezvoltare sunt grupurile de luptă europene, unități de luptă formate din contribuții ale armatelor naționale europene. Conform Obiectivului Global grupurile europene de luptă trebuie să fie apte de operațiuni militare între 5-10 zile, să fie desfășurate în teatre de operații 30 zile cu posibilitatea rămânerii în teatrul de operații până la 120 de zile¹¹. La decizia Consiliului, grupurile de luptă trebuie să fie pregătite pentru a acționa.

Principalele misiuni ale grupurilor de luptă europene sunt: suportul rapid unor trupe existente, desfășurarea rapidă și pregătirea terenului unor forțe militare variabile ca număr și operații de mici dimensiuni¹². Două state care nu sunt membre ale UE, dar sunt membre NATO, participă la grupurile de luptă Norvegia și Turcia.

În prezent, grupurile europene sunt în număr de 19. Trebuie menționat că grupurile de luptă au dimensiuni de nivelul batalioanelor. Sunt 19 batalioane cu un total de 50-60.000 de oameni, 16 batalioane numără 1.500 de soldați, numai 3 batalioane numără 2.500 de soldați. Două

⁹ *Ibidem*, p.1.

¹⁰ *Ibidem*, p.4.

¹¹ *Obiectivul Global 2010*, p.3, disponibil online la: <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf>, accesat la 26.03.2015.

¹² *Grupurile de Luptă Europene*, pp.3-4, disponibil online la: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090720-Factsheet-Battlegroups_EN.pdf, accesat la 27.03.2015.

batalioane sunt pregătite să fie desfășurate în orice moment¹³. Cele mai puternice grupuri de luptă europene sunt considerate Grupul 107 format din Germania, Olanda și Finlanda, Grupul Hispano-Italian, Grupul balcanic de luptă și Grupul Weimar Polonia, Germania și Franța. Până în anul 2015, se pregătește constituirea unui grup de luptă al țărilor de la Vișegrad cu un număr de 3.000 de soldați¹⁴.

Grupurile de luptă europene vor dezvolta în viitor și capabilități de nișă, dezvoltate numai în anumite state europene. Dintre aceste viitoare capabilități enumerăm: dezvoltarea unor unități sanitare, capacitate pe care o va dezvolta Cipru, decontaminare chimică și bacteriologică dezvoltată de Lituania, capacitate de transport naval strategic dezvoltată în Grecia, Franța va înființa un comandament multinațional de coordonare, Irlanda va dezvolta o unitate de geniști iar Finlanda unități specializate în lupta împotriva armelor biologice și chimice, precum și a materialelor explozive¹⁵. Grupurile de luptă europene trebuie să aibă capacitatea de a lupta, de a avea sprijin logistic, un sistem C4I (comandă, control, comunicații, computere și informații) bine pus la punct, o înzestrare militară pe măsură. Dezvoltarea grupurilor europene de luptă este un proces de lungă durată cu un orizont de timp greu de definit. Principala consecință a dezvoltării acestor grupuri de luptă va fi creșterea capabilității UE de a fi eficientă în gestionarea crizelor.

Consecințele dezvoltării unei capabilități militare a Uniunii Europene

Politica externă și de securitate comună a UE are un caracter interstatal și se bazează pe principiul unanimității. PESC este baza politică de securitate a Uniunii Europene. Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA) este capacitatea operațională și instrumentul care răspunde prin mijloace civile și militare la gestionarea crizelor¹⁶.

¹³ *EU Battlegroup*, disponibil online la: <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/eu-battlegroups.htm>, accesat la 29.03.2015.

¹⁴ *Grupul de la Vișegrad anunță crearea unei unități comune de luptă*, 6 martie 2013, disponibil online la: <http://www.agerpres.ro/media/index.php/international/item/180032-Grupul-de-la-Visegrad-anunta-crearea-unei-unitati-de-lupta>, accesat la 30.03.2015.

¹⁵ *EU Battlegroups*, disponibil online la: <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/eu-battlegroups.htm>, accesat la 30.03.2015.

¹⁶ *La P.E.S.D. après le Traité de Lisbonne*, Center for Security Studies Zürich, p.2, disponibil online la: <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSS-Analysen-28-FR.pdf>, accesat la 29.03.2015.

Tratatul de la Lisabona a creat mecanismul de cooperare structurală permanentă. Acest mecanism de cooperare ajută la dezvoltarea capacității militare a statelor membre¹⁷. Dezvoltarea unor capacități militare a Uniunii Europene naște critici acerbe. În opinia unor specialiști, acest mecanism dublează NATO. Dublarea Alianței în domeniul securității și apărării înseamnă un mesaj clar că Uniunea Europeană vrea să își dezvolte independent o armată. Această temere este împărtășită de analiștii de la Washington.

Visul integraționist al Uniunii Europene prevedea o Europă ca un stat federal. Un stat federal cu o politică proprie, cu o economie proprie și cu o armată proprie. Eșecul Comunității Europene de Apărare era previzibil în acel timp când Europa era măcinată după război și militarizată aproape în toate domeniile. În zilele noastre, din ce în ce mai mulți europeniști, politicieni sau formatori de opinie, lansează ideea separării de NATO și de umbrela de securitate a SUA.

Cooperarea structurală permanentă are două dimensiuni. Prima dimensiune este reprezentată de voința de a participa cu forțe armate naționale la operații multinaționale. A doua dimensiune este că această cooperare poate dezvolta un grup multinațional de forțe de reacție rapidă în caz criză¹⁸. Analiștii de la Washington consideră că temerile lor sunt justificate și că aceste obiective europene ascund dorința europenilor de a-și dezvolta o armată europeană.

Politica Europeană de Securitate și Apărare a suportat câteva modificări substanțiale prin Tratatul de la Lisabona. Înaltul Reprezentant al Uniunii Europene pentru afaceri externe și politica de securitate, clauza de solidaritate, asistența mutuală anti-teroristă, noile misiuni de tip Petersberg, înființarea Agenției Europene de Apărare, cooperarea structurală permanentă¹⁹. Scopul principal al cooperării structurale permanente este creșterea cheltuielilor și a investițiilor în materie de apărare, ameliorarea capacității de a loca și disloca forțe armate, programe de înzestrare coordonate de Agenția Europeană de Apărare.

Agenția are ca principal scop coordonarea politicilor de înzestrare ale statelor membre, a producției de armament și a inovației științifice în domeniul armamentului și munițiilor. Este o

¹⁷ *Idem.*

¹⁸ *Idem.*

¹⁹ *Idem.*

DEZVOLTAREA CAPABILITĂȚILOR EUROPENE ÎN DOMENIUL MANAGEMENTULUI CRIZELOR

agenție de cercetare ce urmărește înnoirea tehnologică a armatelor statelor membre ale Uniunii Europene. Astfel, Dezvoltarea unei capabilități militare a Uniunii Europene va destabiliza relația cu Statele Unite ale Americii. O a doua consecință va fi epuizarea bugetelor statelor europene. Bugetul apărării al SUA este de șapte ori mai mare decât întreg bugetul UE..

O a treia consecință a dezvoltării unei capabilități militare va fi dublarea NATO și inutilitatea participării europene în NATO. O ultimă consecință va fi un dezechilibru strategic la nivel euroasiatic prin provocarea Rusiei care este acum un partener economic important al UE. Dorința de a dezvolta capabilități militare izvorăște din axioma că lumea este nesigură iar sistemul internațional neguvernabil.

Dezvoltarea unor capabilități ale Uniunii Europene trebuie să se rezume doar la crearea unor unități de luptă mici, flexibile și gata de intervenție în caz de necesitate. Unități de reacție rapidă în caz de pericole și amenințări ce nu sunt de anvergură la adresa securității și apărării. Pentru amenințările mari, statele membre UE pot folosi NATO și uriașa umbrelă de securitate transatlantică.

Securitatea europeană și cea internațională - o nouă paradigmă

În condițiile unui mediu global plin de incertitudine, a unui sistem global plin de insecuritate, actorii statali trebuie să abordeze noi probleme și amenințări față de cele clasice. Securitatea este cumulul unor factori care ajută la integritatea teritorială și economică a unui stat. Lipsa acestora este un pericol pentru stat și chiar un atentat la existența sa.

Securitatea, ca orice domeniu de anvergură globală, este într-o continuă transformare. Nu putem înțelege mediul global de securitate fără a lua în seamă faptul că fiecare stat este responsabil de securitatea sa. Fiecare stat este dator să-și dezvolte o securitate națională. Securitatea națională este un atribut al statului prin care statul își apără cetățenii, economia și teritoriul de amenințări și pericole.

Uniunea Europeană este o organizare de state fondată pe principii democratice imuabile. Mediul internațional de securitate este nesigur, scena internațională este neguvernabilă dar UE trebuie să rămână spațiul democrației, păcii și securității. De aceea trebuie să-și adapteze securitatea la noile provocări globale.

Noua paradigmă de securitate la nivel global este securitate postmodernă, o securitate a zonelor democratice unde valorile și drepturile omului sunt sacrosancte. Lumea care nu aparține

acestei zone atacă aceste zone în speranța de a zădărnici acest proces. Lumea postmodernă trebuie să-și adapteze mecanisme de prezervare a securității după felul amenințărilor. Noile amenințări nu vor mai fi cele clasice, vor fi amenințări asimetrice și amenințări la adresa economiei și a sistemului informațional a unui stat.

După sfârșitul erei bipolare, mulți analiști ai scenei internaționale au decretat declanșarea unui nou război, cel economic. În opinia acestora, geopolitica clasică era desuetă, astfel s-a dezvoltat geoeconomia, un nou concept care să descrie competiția economică. Începutul secolului XXI pune în discuție, accentuat, repartiția, ierarhia și echilibrul de putere în lume²⁰. Suntem într-o lume pe cale de a deveni multipolară condusă de un concert de mari puteri²¹. Lumea secolului XXI va deveni o lume a stabilității hegemonice, după doctrina lui Charles Kindleberger²². Lumea secolului XXI va rămâne o lume huntingtoniană, uni-multipolară sau va fi o lume fărâmițată dominată de mișcări browniene geopolitice. Este extrem de greu de prevăzut dar un lucru este cert că Uniunea Europeană nu se poate izola de tendințele mondiale.

²⁰ Teodor Frunzeti, Vladimir Zodian, *op.cit.*, p.13.

²¹ *Idem.*

²² Mirela Băcanu Vasile, „Economia politică-recenzie la cartea lui Robert Gilpin”, în *Sfera Politicii*, nr. 151, disponibil online la <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/151/art16-recenzie2.html>, accesat la 25.03.2015.

Anexa

Responsabilități sporite pentru UE

MEDIUL DE SECURITATE			
<u>PROVOCĂRI GLOBALE</u>		<u>AMENINȚĂRI</u>	
▪ Sărăcie și proastă guvernare ▪ Încălzirea globală ▪ Competiția pentru resurse naturale ▪ Dependența energetică ▪ Asigurarea securității ca precondiție pentru dezvoltare		▪ Terorism ▪ Proliferarea Armelor de Distrugere în Masă ▪ Conflicte regionale ▪ State în colaps ▪ Crima organizată	
OBIECTIVE STRATEGICE			
<u>COMBATEREA AMENINȚĂRILOR</u>	<u>CLIMAT DE SECURITATE ÎN IMEDIATA VECINĂTATE</u>		<u>ORDINE INTERNAȚIONALĂ BAZATĂ PE MULTILATERALISM EFECTIV</u>
▪ Acțiuni preventivă ▪ Combinație optimă în utilizarea instrumentelor pe care UE le deține	▪ Întărirea cooperării cu statele din vecinătatea estică ▪ Soluționarea conflictului israeliano-palestinian ▪ Dezvoltarea cooperării cu statele din vecinătatea sudică - Procesul Barcelona		▪ Consolidarea rolului ONU ▪ Relația transatlantică, elementul fundamental al sistemului internațional. ▪ Întărirea rolului organizațiilor regionale
IMPLICAȚII PENTRU UNIUNEA EUROPEANĂ			
<u>O UNIUNE MAI ACTIVĂ</u>	<u>O UNIUNE MAI CAPABILĂ</u>	<u>O UNIUNE MAI COERENTĂ</u>	<u>PARTENERIATE</u>
DEZVOLTAREA UNEI CULTURI STRATEGICE CARE SĂ CONDUCĂ LA FORMULAREA UNUI DEMERS ANTICIPATIV, RAPID ȘI ROBUST CAPACITATEA DE A SUSTINE SIMULTAN MAI MULTE OPERAȚII ANGAJAMENT PREVENTIV ÎN REZOLVAREA SITUAȚIILOR DE CRIZĂ	CREȘTEREA RESURSELOR PENTRU APĂRARE ȘI OPTIMIZAREA MODULUI DE FOLOSIRE PRIN DEZVOLTAREA DE CAPABILITĂȚI COMUNE DEZVOLTAREA CAPABILITĂȚILOR CIVILE DEZVOLTAREA COOPERĂRII UE-NATO EXTINDEREA SPECTRULUI DE MISIUNI	VOINȚĂ COMUNĂ DE ACȚIUNE CREȘTEREA SINERGIEI ÎNTRE DIFERITELE INSTRUMENTE ALE UE PRECUM ȘI ÎNTRE UE ȘI STATELE MEMBRE ARMONIZAREA POLITICILOR STATELOR MEMBRE	COOPERARE INTERNAȚIONALĂ CONSOLIDAREA RELAȚIEI TRANSATLANTICE (ROLUL ESENȚIAL AL NATO) CONSOLIDAREA RELAȚIILOR CU RUSIA PARTENERIATE STRATEGICE CU JAPONIA, CHINA, CANADA ȘI INDIA

Sursa: http://www.mapn.ro/diepa/eveniment/20060713/Brosura_PESA.pdf, accesat la data de 15 aprilie 2015